

Μακεδονικά

Τόμ. 39, Αρ. 1 (2010)

39

Φώτιος Μ. Πέτσας (5.1.1918-27.2.2004)

Βασιλεία Φ. Πέτσα

doi: [10.12681/makedonika.701](https://doi.org/10.12681/makedonika.701)

Copyright © 2015, Βασιλεία Φ. Πέτσα

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πέτσα Β. Φ. (2010). Φώτιος Μ. Πέτσας (5.1.1918-27.2.2004). *Μακεδονικά*, 39(1), 237–243.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.701>

ΦΩΤΙΟΣ Μ. ΠΕΤΣΑΣ

(5.1.1918 - 27.2.2004)

*...τὴν ἀλήθειαν σκοπῶν πειράσομαι τῷ ὄντι ὡς ἂν
δύνωμαι βέλτιστος ὢν καὶ ζῆν καὶ ἐπειδὰν ἀποθνήσκω
ἀποθνήσκειν...*

Πλάτων, Γοργίας 526 D

Κύριε Πρόεδρε και αγαπητά μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου της Εταιρείας για τη Μελέτη και την Ιστορία της Νάουσας και της περιοχής «Ο Αριστοτέλης», Κυρίες και Κύριοι,

Η μητέρα μου, η αδελφή μου η Σοφία και εγώ, σας ευχαριστούμε που μας καλέσατε σε αυτή την πνευματική γιορτή της Νάουσας. Επιτρέψτε μας να σας συγχαρούμε για το μέχρι τώρα έργο σας, και να σας ευχηθούμε καλή επιτυχία στη συνέχεια των προσπαθειών σας. Η οικογένειά μου θα ήθελε επίσης να ευχαριστήσει τους ειδικούς ερευνητές, που δέχθηκαν να μιλήσουν για το έργο του πατέρα μας. Οι ίδιοι γνωρίζουν με πόση εκτίμηση εκείνος περιέβαλλε την αρχαιολογική τους κρίση και το επιστημονικό τους έργο.

Όταν κάποιος καλός συνεργάτης, φίλος ή συγγενής φεύγει, εμείς οι υπόλοιποι φεγγίζουμε απαλά στη μνήμη του, προσπαθώντας να διακρίνουμε τα διαχρονικά χαρακτηριστικά της ανθρωπίνης παρουσίας του. Ας είναι αυτή η σύντομη, κριτική παρουσίαση των γεγονότων του βίου του πατέρα μας, μία αφορμή για την κατανόηση και αποδοχή ενός κομματιού της ιστορίας της Αρχαιολογίας, αλλά και της γενικότερης ιστορίας της χώρας μας, στα χρόνια που έζησε, κι είχε ενεργό δράση ο Φώτης Πέτσας.

Ο πατέρας μας γεννήθηκε την παραμονή των Φώτων του 1918, στην Αρίστη Ζαγορίου Ιωαννίνων, σε έναν τόπο όμορφο, σαν τον δικό σας. Ήταν μοναχογιός, με πατέρα δάσκαλο που υπηρετούσε στα κοντινά χωριά. Η μάνα του, αυστηρή όσο και καλή, ήταν γεννημένη στο Κρούσεβατς της Σερβίας. Η πόλη αυτή ήταν ένας από τους τόπους πάνω στον ορεινό άξονα της Πίνδου, όπου οι Αριστινοί ταξιδεύονταν για δουλειές τα χρόνια εκείνα, διατηρώντας την ανάμνηση των εμπορικών δρόμων πάνω στην ορεινή ραχοκοκαλιά του Ελαδικού χώρου. Ήταν σοφή και συμπονετική η γιαγιά Σοφία, μας λένε όσοι την είχαν γνωρίσει.

Από μικρή ηλικία ο Φώτης Πέτσας πεζοπορούσε μόνος, στον χώρο που σήμερα αποτελεί μέρος του Εθνικού Δρυμού Βίκου-Αώου, για να συναντήσει τον δάσκαλο πατέρα του στο Πάπιγκο. Άλλες φορές κατέστρωε με τους παιδικούς του φίλους εξερευνησεις και αθλητικές εξορμήσεις. Ετίσης, πλά-

ντα θυμόταν με ευχαρίστηση τις αναζωογονητικές βουτιές από τα βράγια, στα κρυστάλλινα νερά του Βοϊδομάτη, με τους εφήβους πια, πρώην συμμαθητές του στο Δημοτικό και στο Σχολαρχείο της Αρίστης. Τοπία με γκριζα πέτρα, σκιερά πλατάνια, και νερά καθρέφτη, αχολογούσαν από τους ήχους της ζωής που έσφριζε εκεί, μέσα στην προστατευμένη λεκάνη του Βοϊδομάτη.

Ο πατέρας μας διατηρούσε άριστες αναμνήσεις από την εξαιρετική παιδεία που έλαβε εκεί στο χωριό του, από Ζαγορίσιους δασκάλους. Έτρεφε αισθήματα στοργικής φιλίας, αλληλεγγύης και σεβασμού για τους φίλους του των παιδικών χρόνων, όσο μακριά κι αν τον είχαν οδηγήσει από το χωριό οι υποχρεώσεις του, όσο κι αν τα γεγονότα της μεταπολεμικής ιστορίας δημιούργησαν κραδασμούς σε κάποιες άλλες ανθρώπινες σχέσεις.

Μετά την αποφοίτηση του από το Σχολαρχείο, που εκείνη τη χρονιά έγινε Ημιγυμνάσιο, σε ηλικία 12 χρονών έφυγε για τη Θεσσαλονίκη. Φοίτησε στο Α΄ Γυμνάσιο Αρρένων της πόλης, από όπου και έλαβε το Απολυτήριο. Ακολουθούν σπουδές στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και το 1939, σε ηλικία εικοσιενός ετών, το πτυχίο Αρχαιολογίας. Παράλληλα, βρίσκει τον χρόνο και πάλι, μέσω του ομαδικού αθλητισμού, να εξασκηθεί στη διαδικασία επίτευξης ενός κοινού στόχου, από τη θέση του αριστερού μπακ (οπισθοφύλακα) στην ποδοσφαιρική ομάδα του Πανεπιστημίου.

Στα φοιτητικά του χρόνια, απέκτησε τις πρώτες εμπειρίες από αρχαιολογική ανασκαφή κοντά στον καθηγητή Δημήτριο Βαγγελίδη, στη Δωδώνη, και ως βοηθός του καθηγητή Κωνσταντίνου Ρωμαίου, στο ξεκίνημα της ανασκαφής της Βεργίνας, το 1938.

Όμως έχουμε πλησιάσει πολύ σε γεγονότα που θα ανατρέψουν για αρκετές δεκαετίες την παγκόσμια ιστορία, θα αλλάξουν ριζικά τη ζωή και του Φώτη Πέτσα και θα τον ωθήσουν ίσως να ακολουθήσει με περισσότερο ζήλο τα επιστημονικά του ενδιαφέροντα. Στις 3 Μαρτίου του 1940 στρατεύθηκε ως μαθητής της Σχολής Εφέδρων Αξιωματικών Σύρου. Το ξημέρωμα της 15ης Αυγούστου, τον βρίσκει στην Τήνη, όπου είχε μεταβεί μαζί με τους συμμαθητές του από τη Σύρο για να συμμετάσχουν στον εορτασμό της Παναγίας. Σε γράμμα προς τους γονείς και τον πάππο του στην Αρίστη, περιγράφει πώς η νεανική μέθη της χαράς ενός πρωινού θαλασσινού μπάνιου διακόπτεται βίαια από το τραγικό γεγονός της τορπίλισης του πιο όμορφου καραβιού μας. Στην οργάνωση της φροντίδας των τραυματιών σημειώνει με σεβασμό ότι πρωτοστατεί μία γυναίκα, η σύζυγος του Διοικητού της Σχολής. Το γεγονός δεν του είναι ξένο. Ήταν συχνό φαινόμενο στο χωριό του, για διαφόρους λόγους, οι γυναίκες να έχουν αυξημένες ευθύνες και πρωτοβουλίες μέσα και έξω από το σπίτι.

Τίπως να αναρωτιέται, κανείς, όπως εγώ γράφοντας αυτές τις σελίδες, γιατί αυτή η αναφορά στις παιδικές και νεανικές εμπειρίες του Φώτη Πέτσα, σε ένα πνευματικό μνημόσυνο, όπου ήρθαμε να ακούσουμε για το έργο του αλλά παράλληλα να μάθουμε για το τι έχει ήδη γίνει στην περιοχή της Νάουσας, τι μπορεί να γίνει ακόμα και πώς αυτό θα υλοποιηθεί.

Όμως αυτές οι παιδικές και νεανικές εμπειρίες διαμόρφωσαν τον χαρακτήρα του. Το γεγονός ότι ο ίδιος τις ξεχώρισε από κάποιες άλλες, σημαίνει ότι συνέβαλλαν στη διαμόρφωση μιας στάσης ζωής. Ξηγούν ίσως την ικανότητα προσαρμογής σε νέες και δύσκολες συνθήκες. Φωτίζουν την ενεργητικότητα, την αγωνιστικότητα, τις εσωτερικές δυνάμεις που τον βοήθησαν να διαμορφώσει την αίσθηση του καθήκοντος. Δικαιολογούν τις επιλογές του για σταθερή διοίκηση, με σωφροσύνη και ανθρωπιά, ζυγισμένη δράση εκεί που χρειάζεται, προσεκτική άμυνα για διαφύλαξη δυνάμεων, επιφυλακτικότητα για την αποφυγή βιαστικών συμπερασμάτων.

Υπηρετήσε στα βορειοηπειρωτικά βουνά με το 50ο Σύνταγμα, στην πρώτη γραμμή κατά τη διάρκεια του ελληνοϊταλικού πολέμου. Ήταν τότε στα εικοσιδύο με εικοσιτρία του χρόνια. Το 1942, μπήκε ύστερα από εξετάσεις στην Αρχαιολογική Υπηρεσία και διορίστηκε Κιμελητής Αρχαιοτήτων με έδρα τη Θεσσαλονίκη. Αποσπάσθηκε στην Αθήνα, για να συμπληρώσει την κατάρτιση του. Στη συνέχεια μετέβη στους Δελφούς, ως Προϊστάμενος της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δελφών, για ένα εξάμηνο, μέχρι την απελευθέρωση. Το 1945 ζήτησε και τοποθετήθηκε στα Γιάννενα, ως Εφορεύων Επιμελητής Αρχαιοτήτων της νεοσύστατης τότε Εφορείας Αρχαιοτήτων Ηπείρου, έως το 1947. Με αυτή την ιδιότητα επισκέπτεται και πάλι τόπους γνώριμους κι αγαπημένους με σκοπό τον εντοπισμό, τη διάσωση, την αναστήλωση και τη μελέτη των αρχαιοτήτων της γενέθλιας γης της Ηπείρου. Μεσολάβησαν όμως γεγονότα τα οποία τον οδήγησαν σε νέα κατεύθυνση, ενώ μέσα στην ίδια δεκαετία, του 1940, χάνει τον ένα μετά τον άλλο και τους δύο γονείς του.

Το 1950-51 είχε την καλή τύχη να συνεργαστεί με τον αείμνηστο Ιωάννη Παπαδημητρίου στην ανασκαφή των Μυκηνών. Κεί παρατηρεί τις παράλληλες ανασκαφές της βρετανικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Αργολίδα υπό τον Alan Wace. Ακολούθησε αρχαιολογική έρευνα στη μυκηναϊκή αγγειοπλαστική και αγγειογραφία με υποτροφία του Βρετανικού Συμβουλίου στο Cambridge. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του εκεί, διευρύνει τις γνώσεις του και για αρχαιολογικούς τόπους εκτός Ελλάδος. Με έδρα τη Θεσσαλονίκη, ως Επιμελητής αρχαιοτήτων, αρχίζει το 1954 την ανασκαφή του Τάφου των Λευκαδίων, που τώρα ονομάζεται Τάφος της Κρίσεως. Την ίδια χρονιά νυμφεύεται την Αικατερίνη Πικοπούλου, η οποία του προσφέρει διαρκή και αμέριστη συμπαράσταση και ηθική στήριξη. Το 1966 αναγο-

ρεύεται, Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης. Η διδακτορική του διατριβή με τίτλο *Ο Τάφος των Λευκαδίων* συμπεριλαμβάνεται στις εκδόσεις της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας και αποτελεί σημείο αναφοράς. Όμως στην αρχαιολογική του δράση αναφέρθηκαν επαρκώς και με ακρίβεια οι επόμενοι ομιλητές.

Εν τω μεταξύ, με υποτροφίες των ιδρυμάτων Fulbright και Smith-Mundt επισκέπτεται και την Αμερική, όπου διευρύνει τους επιστημονικούς του ορίζοντες και ανταλλάσσει γνώσεις με ειδικούς μελετητές. Θεωρούσε υποχρέωσή του αυτή την ελάχιστη συμβολή στην ισότιμη προβολή της Ελλάδας στο εξωτερικό.

Τον Μάιο του 1969, ύστερα από μετάθεση, βρέθηκε Προϊστάμενος της ΣΤ' Αρχαιολογικής Περιφέρειας, που περιλάμβανε την Αχαΐα, την Αιτωλο-ακαρνανία και την Ευρυτανία. Διακόπηκε η ενεργός δράση του στη Μακεδονία, αλλά ο ίδιος γράφει: «Συμπλήρωσα έτσι τον κύκλο της στενής γνωριμίας μου με περιοχές, οι οποίες περιβάλλουν την Ήπειρο και τη Μακεδονία, σταθερά κέντρα των επιστημονικών ενδιαφερόντων μου».

Τα δύσκολα εκείνα χρόνια, με προσωπικό κόστος, αλλά για το καλό της Αρχαιολογίας, δεν δίσταζε να διατυπώνει τις αντιρρήσεις του και να τις υποστηρίζει μαχητικά. Είχε βαθιά αίσθηση του καθήκοντος και για αυτό τον λόγο, έστω και αν αδικούνταν προσωπικά, προτιμούσε να υποχωρεί και να προσπαθεί για το καλύτερο μέσα από τις νέες συνθήκες.

Μετά από τρία περίπου χρόνια παραμονής στην Πάτρα με περιφέρεια την Αχαΐα και τη Δυτική Ρούμελη, εξελέγη τακτικός Καθηγητής της Κλασικής Αρχαιολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Υπηρέτησε ως Κοσμήτωρ της ίδιας Σχολής κατά τα έτη 1973-1974. Συνταξιοδοτήθηκε το 1975. Διετέλεσε μέλος ελληνικών και ξένων ερευνητικών ιδρυμάτων και αναφέρω με συντομία τρία από αυτά: την Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, το Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου και το Ίδρυμα Μελετών Ιονίου και Αδριατικού Χώρου με έδρα τα Γιάννενα.

Μιλούσε ακούραστα σε διεθνή συνέδρια για τους αγαπημένους του μακεδόνικους τόπους: την Πέλλα, την Έδεσσα, τη Νάουσα, τα Λευκάδια· το Ανακτορικό Συγκρότημα του Γαλερίου, την Αρχαία Αγορά της Θεσσαλονίκης. Απευθυνόταν επίσης στο ακροατήριο της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, στους σπουδαστές της Σχολής Ξεναγών, σε ξένους φοιτητές, σε ομογενείς, στα μέλη της Ηπειρωτικής Εστίας Θεσσαλονίκης και της Ελληνικής Περιηγητικής Λέσχης, με διαλέξεις, μαθήματα ή σε επιτόπιες ξεναγήσεις. Επίσης, απευθυνόταν στο ευρύ κοινό από τακτικές στήλες εφημερίδων, και με ενημερωτικές ραδιοφωνικές ομιλίες. Για το διδακτικό του έργο στα Γιάννενα, αλλά και για τη δράση του στην περιοχή σας, έχει μιλήσει και έχει γράψει ο εγκατεστημένος στην Πάτρα, εμπνευσμένος Ηπειρώτης φιλόλογος,

ο Παναγιώτης Φωτίου. Αν δεν είχε χαθεί, τόσο πρόωρα, ο Παναγιώτης θα έκανε κάθε προσπάθεια να είναι σήμερα εδώ.

Ο πατέρας μας είχε το χάρισμα να δημιουργεί αγνές φιλίες μέσα από την άσκηση των καθηκόντων του. Ήταν εξ ολοκλήρου και άνευ όρων αφοσιωμένος στο αρχαιολογικό του έργο, κάτι που εκτιμούσε στους συναδέλφους και τους συνεργάτες του, άνδρες και γυναίκες, με την πλειονότητα των οποίων διατηρούσε αγαθές σχέσεις πνευματικής φιλίας. Το ίδιο ίσχυε γενικά και με τους εκπροσώπους εκείνων των αρχών που μέσα στο πλαίσιο των υπηρεσιακών τους καθηκόντων, αλλά και με ειλικρινές ενδιαφέρον, είχαν συνδράμει στο έργο του, δηλαδή στην ανάδειξη και προβολή των ελληνικών αρχαιοτήτων. Θα ήταν όμως παράλειψη να μη γίνει μνεία των πνευματικών ανθρωπών που συνάντησε εδώ στη Νάουσα, τη Βέροια, την Έδεσσα και την Κοζάνη, και με τους οποίους συζητούσε για ιστορικά και αρχαιολογικά θέματα της Μακεδονίας σε όλη τη διάρκεια της αρχαιολογικής του θητείας στην περιοχή. Στο διάστημα κατά το οποίο υπηρέτησε την ελληνική αρχαιολογία μέσα από την Αρχαιολογική Υπηρεσία, κοντά του στάθηκε όλο το διοικητικό προσωπικό και οι φύλακες των αρχαιολογικών χώρων και των μουσείων που υπήρχαν ή στήνονταν τότε: Θεσσαλονίκης, Βεργίνας, Βέροιας, Πέλλας, Λευκαδιών, Πολυγύρου, Ολύθνου, Κιλκίς, Φλώρινας, και της Αρχαίας Αγοράς Θεσσαλονίκης. Αργότερα στην Πάτρα, την Καλυδώνα και το Θέρμο, για να αναφέρω μερικούς από τους τόπους. Θα ήθελα εδώ να αναφερθώ σε μερικούς ανθρώπους, που δεν ήταν μεν αρχαιολόγοι, υπήρξαν όμως πολύτιμοι συνεργάτες στα Μουσεία και στις ανασκαφές της Μακεδονίας: ο σχεδιαστής Αργύρης Κούντουρας, τα λεπτομερή, ατμοσφαιρικά σχέδια του οποίου συνοδεύουν και τις δημοσιεύσεις του Φώτη Πέτσα για τη Μίεζα, και δύο άνθρωποι που έφυγαν νωρίς, ο φωτογράφος Σπύρος Τσαβδάρουλου και ο τεχνίτης Βαγγέλης Λύτος.

Οι μεταπολεμικοί αρχαιολόγοι της προηλεκτρονικής εποχής είχαν το δύσκολο έργο να κάνουν σωστικές παρεμβάσεις σε ταχύτατα ανοικοδομούμενες αστικές περιοχές ή σε δύσβατους τόπους, με συνθήκες που τώρα ακούγονται σαν ηρωικό παραμύθι. Κατάφεραν, πιστεύω, να ανοίξουν δρόμους σκέψης για τους μεταγενέστερους. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η κάθε γενιά παλεύει στον δικό της αγώνα. Κι ο Φώτης Πέτσας ήταν από αυτούς που έτρεφαν μεγάλη εκτίμηση για την επιστημοσύνη και την αφοσίωση των νεότερών του συναδέλφων. Χαιρόταν για κάθε τους επιτυχία, κάθε καινούργιο βήμα, και συμμεριζόταν τους επιστημονικούς προβληματισμούς τους. Ιδιαίτερη ευγνωμοσύνη αισθανόταν προς τους ερευνητές του Κέντρου Ελληνικής και Ρωμαϊκής Αρχαιότητας του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, για την πολύτιμη συμβολή τους στη συστηματοποίηση της μελέτης των επιγραφών που βρέθηκαν στο Ιερό της Μητρός Θεών Αυτόχθονος στη Λευκόπετρα

Ημαθίας. Επίσης είχε την ικανοποίηση να ακούσει, από την τοπική Εφορεία Αρχαιοτήτων ότι προχωρούν τα έργα της αναστήλωσης του Τάφου της Κρίσεως σύμφωνα με τα σύγχρονα τεχνολογικά μέσα και με τις ενδεικνυόμενες για την εποχή μας μεθόδους. Είναι πολύ τιμητικό, που παρά την πληθώρα πιεστικών υποχρεώσεων, βρίσκονται σήμερα εδώ: η κυρία Μαρία Ακαμάτη, προϊσταμένη της ΙΖ' ΕΠΚΑ, ο κύριος Μιλτιάδης Χατζόπουλος, διευθυντής του ΚΕΡΑ, και η επίσης αφοσιωμένη μελετήτρια της Αρχαίας Μακεδονίας στο ΚΕΡΑ, σε θέματα προσωπογραφίας, η κυρία Αργυρώ Τατάκη. Η συνάδελφος Αρχαιολόγος αλλά και προσφιλής συνεργάτης του, κυρία Λουκρητία Γουναροπούλου, μάθαμε ότι βοήθησε στον συντονισμό της εκδήλωσης και την ευχαριστούμε. Ο δε πολύτιμος συνεργάτης του στο Μουσείο της Βέροιας, ο κύριος Γιάννης Τουράτογλου, είχε την καλοσύνη να αποστείλει κείμενό του.

Ο πατέρας μας έχει γράψει ότι θεωρούσε εθνικό, επιστημονικό και κοινωνικό καθήκον του να μεταδίδει τις γνώσεις του και την αγάπη του για την Ιστορία και την Αρχαιολογία της Πατρίδας μας. Αυτή η θέση, που διαφαίνεται σε όλο του το έργο, υπογραμμίζει τον εξωστρεφή χαρακτήρα του και την ανιδιοτέλειά του. Τρία ξέχωρα αλλά αλληλένδετα στοιχεία ενώνονται εδώ: η διάδοση της ιστορικής γνώσης, ανάμεσα στους ειδικούς αλλά και το ευρύτερο κοινό, είναι ταυτόχρονα εθνική, επιστημονική και κοινωνική αποστολή. Το πνεύμα των λόγων αυτών ίσως γίνεται σαφές σήμερα σε πολύ περισσότερους ανθρώπους. Η διατήρηση και η διάδοση της εθνικής κληρονομιάς θεωρούνται απαραίτητες προϋποθέσεις για την εξασφάλιση της ειρήνης και της ανεξαρτησίας, για τη συναδέλφωση και τη συνεργασία μεταξύ των λαών σε παγκόσμιο επίπεδο. Θεωρούμε ότι με τη ζωή και την ενεργή δράση του, ο Φώτης Πέτσας προσπάθησε με κάθε τρόπο να ανταποκριθεί σε αυτό το καθήκον, που ο ίδιος είχε οριοθετήσει για τον εαυτό του.

Από τα αγαπημένα του κείμενα ήταν οι *Νόμοι* και ο *Γοργίας* του Πλάτωνα, στα οποία τον είχαμε ακούσει πολλές φορές να αναφέρεται ως προς την αρχιτεκτονική μορφή και το εικονογραφικό πρόγραμμα, δηλαδή την επιλογή των ζωγραφικών παραστάσεων, του Τάφου της Κρίσεως στα Λευκάδια. Επίσης, συχνά ανέτρεχε στον μύθο της ίδρυσης του Μακεδονικού Κράτους, όπως παραδίδεται από τον Ηρόδοτο (Η 138). Κεί, η γυναίκα του βασιλιά παρατηρεί πως γινόταν διπλάσιο το καρβέλι που προοριζόταν για τον μικρό παραγιά, τον Περγίκα, έναν από τους τρεις Τημενίδες, τους απογόνους του Ηρακλή, οι οποίοι είχαν έρθει φυγάδες από το Άργος της Πελοποννήσου στην άνω Μακεδονία. Αυτό ερμηνεύεται ως απειλή από τον βασιλιά, και έτσι, στο τέλος της αφήγησης, ο Περγίκας και τα αδέρφια του, Αέροπος και Γαυάνης, αφού έφτασαν σε άλλη περιοχή της Μακεδονίας, εγκαταστάθηκαν κοντά στους κήπους που λέγεται πως ήταν του Μίδα, του

γιου του Γορδίου. Εκεί φυτρώνουν από μόνα τους ρόδα, που έχουν όλα από εξήντα φύλλα και, ξεπερνούν τα άλλα στην ευωδιά. Πάνω από τους κήπους υψώνεται βουνό αδιάβατο τον χειμώνα, το Βέρμιο. Και μόλις υπέταξαν αυτή την περιοχή, έχοντάς την ορμητήριο, κυριεύσαν και την υπόλοιπη Μακεδονία.

Στα χωρία του Πλάτωνα και του Ηροδότου, αλλά και σε άλλες γραπτές πηγές, ο πατέρας μας βρήκε χρήσιμες ερμηνείες για τα αρχαιολογικά του ευρήματα, αλλά και γνώριμα διδάγματα των παιδικών του χρόνων.

Επιτρέψτε μου να τελειώσω έτσι:

Ο Φώτης Πέτσας, αναφερόμενος στις προπτυχιακές σπουδές του, με αγάπη σημειώνει τα ονόματα των καθηγητών του. Ιδιαίτερα για δύο από αυτούς, τον Δημήτριο Ευαγγελίδη και τον Κωνσταντίνο Ρωμαίο, γράφει: «Οι δύο αυτοί καθηγητές κυρίως μου έδωσαν μέρος από την αγάπη τους προς την Αρχαιολογία, την Τέχνη, τον άνθρωπο. Όξυναν την παρατήρησή μου και καλλιέργησαν την ευαισθησία μου στις εικαστικές τέχνες. Δυνάμωσαν την αγάπη μου προς την πατρίδα, στήριξαν στην καρδιά μου την πίστη στους νέους και στο πολύτιμο αγαθό που λέμε ανθρωπιά». Και συνεχίζει: «Ο καθηγητής Κ. Α. Ρωμαίος, το 1951, σε προχωρημένη ηλικία, απάντησε στο πρώτο γράμμα μου από το Cambridge (με υπαινιγμό στο ενδεχόμενο να μη συναντηθούμε πάλι): Αλλ' ό,τι και αν συμβεί, να χωρίσουμε εντελώς είναι αδύνατο. Θα με έχετε πάντα κοντά σας. Γιατί λίγο-πολύ είμαι μέσα σας».

Σας ευχαριστώ.